

תקציר מחקר

סדנאות ארגוני להט"ב בבתי ספר ותרומתן לאקלים חינוכי¹

המחקר נערך במסגרת מכון המחקר מגנוס הירשפלד על-ידי:

אבנר רוגל

בית הספר לחינוך, האוניברסיטה העברית בירושלים

פרופסור אורן פזמוני-לוי

המחלקה לחינוך השוואתי ובינלאומי, אוניברסיטת קולומביה בניו-יורק

¹ רישום ביבליוגרפי של דוח זה; רוגל, א', ופזמוני-לוי, א' (2023). סדנאות ארגוני להט"ב בבתי ספר על-יסודיים בישראל ותרומתן לאקלים חינוכי. תל-אביב: מכון מגנוס הירשפלד.

רקע למחקר

משנת 2017, לאחר שנים שבהן פעילויות הסברה של ארגוני להט"ב במערכת החינוך התקיימו בהתנדבות, משרד החינוך החל לתקצב סדנאות כאלו עבור חטיבות ביניים ותיכונים.² זאת כמענה לממצאים שהצביעו על לקויות בהוראה בפועל בתכנית לחינוך מיני ביחס לנטייה מינית וזהות מגדרית וכן על אקלים חינוכי של תלמידים להט"בים שמאופיין באלימות בשיעורים גבוהים ובהעדר גישה שווה למשאבים בית ספריים חינוכיים.³ שכן כבר בראשית המאה הנוכחית כנסת ישראל קבעה בחוק עקרונות לזכויות תלמידים בישראל ברוח כבוד האדם ואמנת האומות המאוחדות ובהמשך אף תיקנה את לשונו כך שיעגן במפורש איסור אפליה על רקע נטייה מינית וזהות מגדרית במוסדות חינוך.⁴ סדנאות כמו של ארגון חוש"ן (חינוך ושינוי) ומרכז מנעד (מבית איגי) "מיועדות הן לצוות החינוכי והן לתלמידות ולתלמידים, עוסקות בסיפור אישי להט"בי ובעיבוד לאחר הפעילות, במטרה לקדם שיח חיובי וסובלני בכל הנוגע לקהילה הלהט"בית וליצור סביבה תומכת ומאפשרת".⁵ מענה זה של משרד החינוך נשען על ספרות מקצועית בעולם המחקר המלמדת כי שילוב הקהילה הגאה כתוכן חינוכי בתכניות לימודים בכלל לא יכול להשפיע על נטייה מינית או זהות מינית, אלא רק להטיב עם האקלים הבית ספרי של כלל התלמידים והתלמידות.⁶ תוכניות כאלו מספקות לתלמידים להט"בים "מראות" שמאששות באופן חיובי זהות אישית והכרה עצמית ולחבריהם לספסל הלימודים "חלונות" למגוון ביטויים ואורחות חיים שמיצרות סביבה חינוכית מגוונת, רב-תרבותית וסולידרית.⁷

לאחרונה מתקיים בישראל שיח פוליטי וציבורי על מעורבות ארגוני מגזר שלישי במערכת החינוך ובפרט על כניסת ארגוני להט"ב לבתי ספר. חבר הכנסת, אבי מעוז, טוען כי מדובר בגופים "זרים" שגורמים ל"טשטוש הזהות הלאומית" ולכן יש לאסור כניסתם. לתפיסתו, אישוש זהויות להט"ביות של תלמידים בא על חשבון תחושת השייכות שלהם למשפחה, לקהילה ולמדינה.⁸ הצהרות אלו הובילו לדאגה בקרב גורמים רבים במערכת החינוך וכן למחאה של יותר מ-50 רשויות שהצהירו כי במצב כזה יתקצבו את סדנאות ארגוני הלהט"ב בעצמן.⁹ מחאה זו הובילה בין היתר להתפטרות מעוז מתפקידו כסגן שר האמון על הרשות לזהות לאומית יהודית ובתוך כך על היחידה לתוכניות חיצוניות ולקידום שותפיות במשרד חינוך.¹⁰ על רקע זה, המחקר הנוכחי ביקש לבחון אמפירית ולספק תמונת מצב עדכנית אודות הפריסה והתרומה בפועל של סדנאות ארגוני להט"ב בבתי ספר בישראל.

² ישראל היום 2017.

³ בקר 2015; Pizmony-Levy, Rogel & Shilo 2019.

⁴ חוקי מדינת ישראל 2014. גם אונסק"ו - ארגון החינוך, המדע והתרבות של האומות המאוחדות - הפיץ נייר עמדה לטובת קידום של חינוך מכליל עבור תלמידים להט"בים (UNESCO 2016).

⁵ משרד החינוך 2022.

⁶ אין כלל עדויות מחקריות לשיטה כלשהי לשינוי נטייה מינית או זהות מגדרית (הסתדרות הפסיכולוגים בישראל 2016; משרד הבריאות 2021).

⁷ Style 1988; Ouellett 1996; Pizmony-Levy et al. 2016; Russell and Horn 2017.

⁸ ערוץ 14 2022.

⁹ ישראל היום 2022; ידיעות אחרונות 2022.

¹⁰ ידיעות אחרונות 2023.

שיטת המחקר

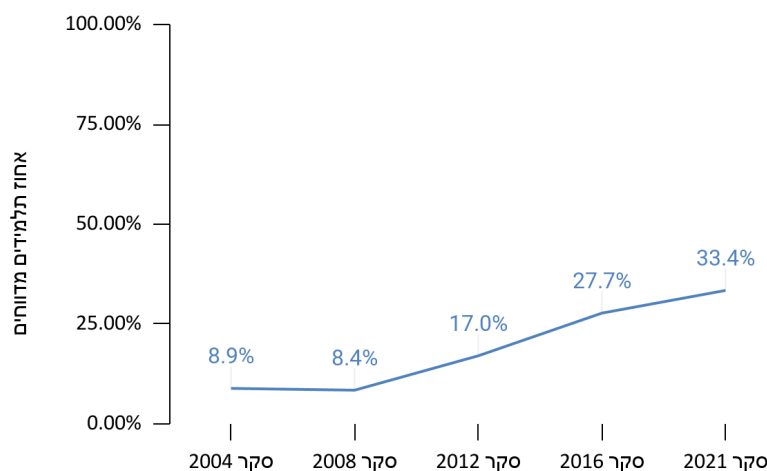
המחקר מתבסס על מדגם לא-הסתברותי מסוג מתנדבים. מסגרת הדגימה כללה בני נוער המשתתפים בפעילויות חברתיות בקבוצות חברתיות וכאלו המבקרים באתרי אינטרנט המיועדים לנוער גאה. הנתונים נאספו באמצעות שאלון מקוון. במטרה לגוון את המדגם, השאלון הופץ במספר דרכים: ערוצי מדיה חברתית (כולל אינסטגרם, פייסבוק, וואטסאפ וטיקטוק) הן של איג"י והן של קבוצות נוער, מורים וארגונים קהילתיים נוספים; אתרי אינטרנט ואמצעי תקשורת. קרוב למחצית מהמשיבים הגיעו דרך עמוד הפייסבוק של איג"י (44%), כשליש (32%) מקבוצות הוואטסאפ של איג"י; כחמישית (22%) מאינסטגרם ו-2% מטיקטוק. כלי המחקר הינו שאלון למילוי עצמי אשר מתבסס על מקור שפותח על-ידי GLSEN ותורגם לעברית (פזמוני-לוי ואחרים, 2005). השאלון מתבסס ברובו על גרסאות משנת 2004, 2008, 2012 ו-2016. גרסאות השאלון כוללות בין היתר פריט שאלה זהה ביחס לשיתוף פעולה של בית הספר עם ארגונים "למשל פעילות חוש"ן, איג"י וארגוני קהילה אחרים", כמו גם ביחס לנוכחות בלימודים ולתחששות ביטחון ושייכות בית ספרית.

תיאור המדגם

המדגם הסופי כלל 1,497 משיבים. איסוף הנתונים החל ב-8 במאי 2021 והסתיים ב-22 ביולי 2021. המדגם כלל משיבים בגילאי 12–19 (גיל ממוצע 15.4, סטיית תקן 1.6), כך מעט יותר ממחצית המשיבים (55.8%) הם תלמידי הכיתות הגבוהות. שליש מהמשיבים (31.1%) לסביות והומואים, 45.2% על הרצף הביסקסואלי, 10.7% מתלבטים בנוגע לנטייתם המינית, 4.4% קוויריים ו-2.4% א-מיניים. שליש מהמשיבים (31.8%) נמצאים על הקשת הטרונסית או מתלבטים בנוגע לזהותם המגדרית ואילו 68.2% אינם, כלומר סיסג'נדרים. יותר רוב המשיבים (82.4%) יהודים ו-17.6% מדתות אחרות - מוסלמים, נוצרים ודרוזים - או ללא דת. חלק הארי (69.3%) מזדהים חילוניים, 18.7% מסורתיים ו-11.8% דתיים או דתיים אדוקים. פיזור המדגם לפי חלוקה גיאוגרפית יחסית זהה בין אזורים שונים בארץ, המשיבים מתגוררים ב-184 יישובים, ב-16 יישובים יש לפחות 25 משיבים; יחד ישובים אלו מהווים חצי מהמדגם.

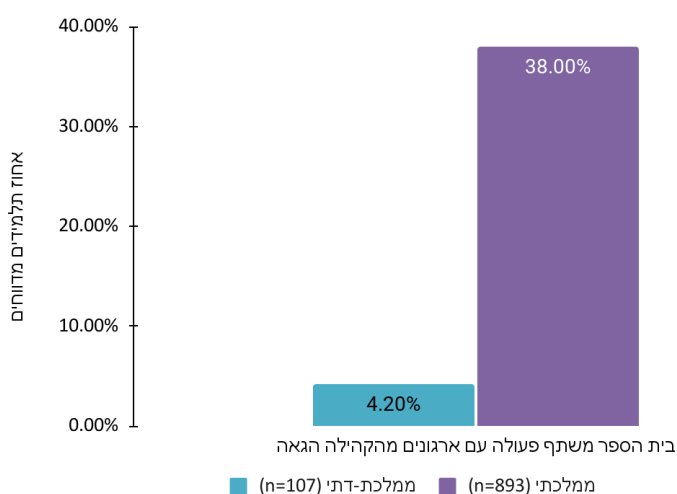
ממצאים

בשנים האחרונות נרשמה מגמת עלייה במספר התלמידים להט"בים שמדווחים על כך שבית הספר שלהם משתף פעולה עם ארגוני הקהילה הגאה. בעוד כי בשנת 2004 רק 8.9% מהמשיבים דיווחו על שיתוף פעולה מסוג זה, בשנת 2021 השיעור עלה לשליש מהמשיבים (33.4%) (תרשים 1).¹¹ במילים אחרות, רוב התלמידים אינם לומדים בבית ספר שמשתף פעולה עם ארגוני הקהילה הגאה.

תרשים 1- דיווחי תלמידים על סדנאות ארגוני להט"ב לפי שנה

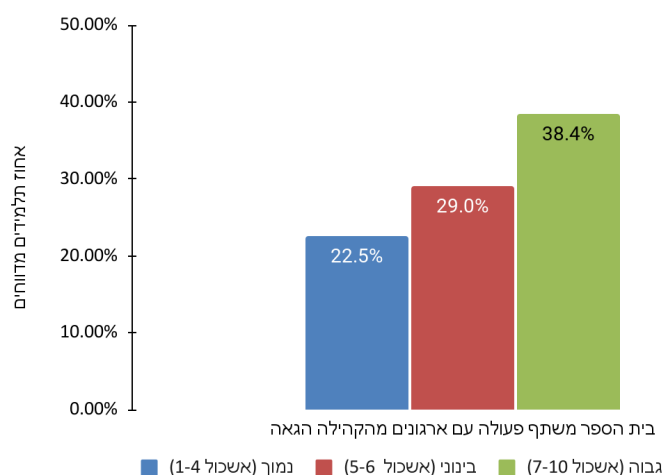
קיים פער גדול ומובהק סטטיסטית בין משיבים הלומדים בחינוך הממלכתי ובבתי ספר ייחודיים (דמוקרטי, ניסויי, אומנויות וכדומה) לבין משיבים הלומדים בחינוך הממלכתי-דתי. קרוב לארבעה מתוך עשרה תלמידים להט"בים בחינוך הממלכתי (38.0%) מדווחים על כך שבית הספר שלהם משתף פעולה עם ארגוני הקהילה הגאה, לעומת רק 4.2% מהמשיבים הלומדים בחינוך הממלכתי-דתי. בקרב משיבים הלומדים בבתי ספר ייחודיים כמחצית (45%) דיווחו על שיתוף פעולה מסוג זה.

תרשים 2- דיווחי תלמידים על סדנאות ארגוני להט"ב לפי זרם חינוך

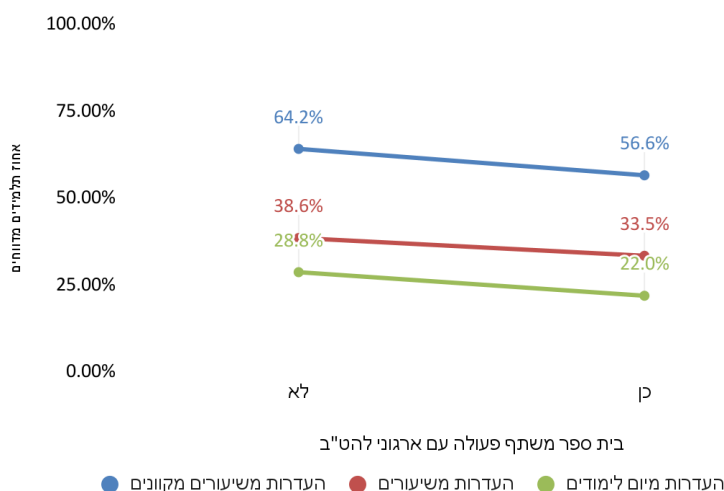
¹¹ הנתון המשווה מתוך סקר אקלים בית ספרי שנערך בשנת 2004 (פזמוני-לוי ואחרים 2005).

כמו-כן, קיים הבדל בין משיבים הלומדים ביישובים המאופיינים ברמה חברתית-כלכלית גבוהה (אשכול 7-10) לבין אלה הלומדים ביישובים המאופיינים ברמה חברתית-כלכלית נמוכה (אשכול 1-4). אחד מתוך חמישה תלמידים להט"בים (22.5%) ביישובים ברמה חברתית-כלכלית נמוכה מדווחים על כך שבית הספר שלהם משתף פעולה עם ארגוני הקהילה הגאה. אולם, השיעור עולה לארבעה מתוך עשרה (38.4%) בקרב תלמידים להט"בים הלומדים ביישובים ברמה חברתית-כלכלית גבוהה.

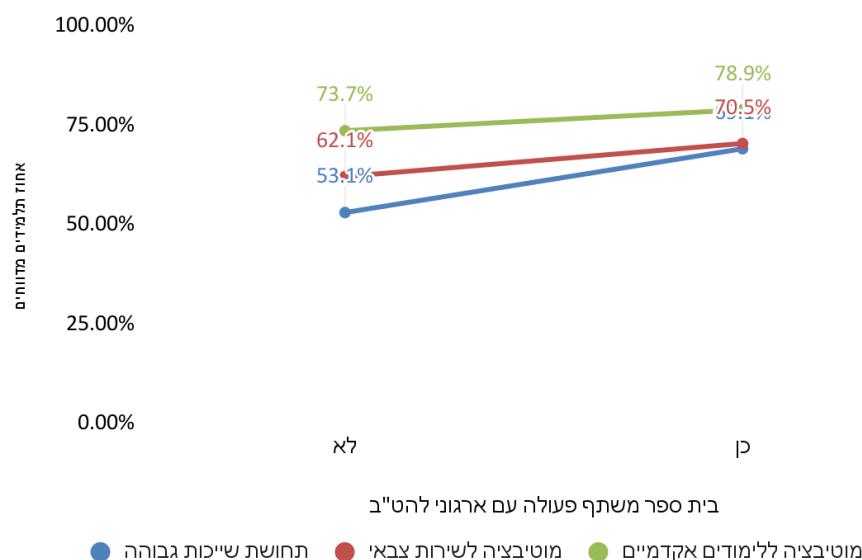
תרשים 3- דיווחי תלמידים על סדנאות ארגוני להט"ב לפי אשכול חברתי-כלכלי

שיתוף פעולה בין בתי ספר לבין ארגוני הקהילה הגאה תורם לשיפור האקלים החינוכי. ככלל תלמידים להט"בים נוטים להיעדר משיעורים ומימי לימוד בשל היעדר תחושת חוסר ביטחון בשיעורים גבוהים. למעלה משליש מהמשיבים (36.7%) דיווחו כי נעדרו משיעורים ולמעלה מרבע (26.3%) נעדרו מימי לימוד רק בחודש החולף בשל היעדר ביטחון אישי. אולם, תלמידים להט"בים שבבתי הספר שלהם התקיימו סדנאות של ארגוני להט"ב נטו פחות להיעדר משיעורים (פיזיים ומקוונים) וכן מימי לימוד מאשר מי שלא דיווחו על שיתוף פעולה בית ספרי עם ארגוני הקהילה הגאה (תרשים 4).

תרשים 4 - השפעת סדנאות ארגוני להט"ב על שיעור היעדרויות בקרב תלמידים להט"בים

לא זו בלבד, עולה כי תלמידים להט"בים שבבתי ספר שלהם התקיימו סדנאות של ארגוני להט"ב נוטים לבטא בשיעור גבוה יותר תחושת שייכות לקהילת בית הספר, מוטיבציה לשירות צבאי ולהמשיך ללימודים אקדמיים (תרשים 5). כלומר, לא רק שסדנאות ארגוני להט"ב בבתי הספר אינן פוגעות בתחושת הזהות והשייכות הלאומית של התלמידים אלא הן אף מגבירות אותה.¹²

תרשים 5 - השפעת סדנאות ארגוני להט"ב על תחושות מוטיבציה ושייכות בקרב תלמידים להט"בים

סיכום והמלצות

ממצאי מחקר זה מצביעים על כך שסדנאות ארגוני להט"ב בבתי הספר משפיעות לחיוב על האקלים החינוכי של תלמידים להט"בים. סדנאות אלו משפרות את תחושת הביטחון האישית של התלמידים ובהתאם את ביצועיהם הלימודיים. כמו-כן, סדנאות אלו מגבירות בקרב התלמידים תחושת שייכות קהילתית ולאומית, רצון להשתלב בחברה ולתרום למדינה. לאור הממצאים מומלץ להגדיל את תקציב תקנת התמיכה הייעודית ואף לאכוף קיום חובה של פעילויות דומות מצד צוותי הוראה, כך שכל בית ספר בישראל יוכל לקיים אותן בין כתליו, ללא תלות בשיוך לזרם חינוך או מעמד חברתי-כלכלי. נכון לשנת הלימודים תשפ"ג תקציב התקנה הייעודית מאפשר לקיים אותן עבור כ-8% אחוז בלבד מן הכיתות העל-יסודי במערכת החינוך בישראל.¹³

¹² בנוסף לניתוחים המוצגים לעיל, נערכו מספר ניתוחי רגישות לבדיקת מהימנות הממצאים. כך למשל נבחן הקשר בין שיתוף פעולה בית ספרי עם ארגוני הקהילה הגאה לבין מדדים שונים של אקלים בית ספרי, באמצעות ניתוח המאפשר לאזן את המדגם לפי משתני רקע (propensity score matching).

¹³ התקציב הנוכחי עומד על מיליון וחצי שקלים המאפשרים 2500 פעילויות בלבד, בעוד יש כ-30,000 כיתות על-יסודי (ראו למשל משרד החינוך - "שקיפות בחינוך").

מקורות

בקר, א. (2015). **תוכניות להכרה ולימוד של זהות מגדרית שונה במערכת החינוך**. ירושלים: מרכז המחקר והמידע, כנסת ישראל.

חוקי מדינת ישראל. (2014). **חוק זכויות התלמיד (תיקון מס' 4)**. ירושלים: כנסת ישראל.
<https://main.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Laws/Pages/LawBill.aspx?t=LawReshumot&lawitemid=479859>

הסתדרות הפסיכולוגים בישראל. (2016). **גילוי דעת - התבטאויות לגבי להט"ב**. רמת-גן.
https://www.psychology.org.il/sites/psycho/UserContent/files/%D7%92%D7%99%D7%9C%D7%95%D7%99%20%D7%93%D7%A2%D7%AA-%D7%9C%D7%94%D7%98%D7%91_20_07_16.pdf

ידיעות אחרונות. (27 2023). **אבי מעוז מתפטר מהממשלה: "אשרת את הציבור מהכנסת"**.

<https://www.ynet.co.il/news/article/h11110oqcs>

ידיעות אחרונות. (3 2022). **הרשויות שהצטרפו למחאה נגד מעוז, אלו ששותקות - ומכתב המנהלים לנתניהו**.

<https://www.ynet.co.il/news/article/s1hb5xfvj>

ישראל היום. (1 2022). **זעם בעיריות על מעוז: "נתקצב בעצמנו"; גורמים במשרד החינוך: "הוא יוכל לעשות נזק רציני"**.

<https://www.israelhayom.co.il/news/education/article/13387817>

ישראל היום. (21 2017). **כן בבית ספרנו: הרצאות להט"ב לתלמידים**.

<https://www.israelhayom.co.il/article/454135>

משרד הבריאות, חוזר המנהל הכללי. (2021). **עמדת משרד הבריאות בהקשר ל"טיפולים" להמרת הזהות המגדרית והנטייה המינית**. ירושלים: מדינת ישראל.

https://www.health.gov.il/hozer/mk03_2022.pdf

משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי. (2022). **"קול קורא" לתקצוב של מוסדות חינוך עבור מפגשים העוסקים בנטייה מינית ובהזות מגדרית כחלק מתוכנית למיניות לשנת תשפ"ג**. ירושלים: מדינת ישראל.

https://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/Hitpatchut/Kol_Kore.htm

משרד החינוך, אתר. **שקיפות בחינוך**. <https://shkifut.education.gov.il/national>. ירושלים: מדינת ישראל.

ערוץ 14. (22 בנובמבר). **ח"כ אבי מעוז מכריז מלחמה על הפרוגרס: "מדובר בטשטוש**

הזהות האישית, המשפחתית והלאומית".

https://www.youtube.com/watch?v=O70bGdoEAJk&ab_channel=%D7%A2%D7%9B%D7%A9%D7%99%D7%9514

- פזמוני-לוי, א., רוגל, א., וסנוף-פילפול, א. (2022). **מחקר אקלים בית ספרי 2021: חוויות של תלמידות ותלמידים גאים בישראל**. תל אביב: מכון מגנוס הירשפלד, איגי.
- פזמוני-לוי, א., קמה, ע., מנחם, מ., שילה, ג. ולביא, ש. (2005). **מבט ורוד 2004 – מצבם של הומאים ולסביות במערכת החינוך בישראל: דו"ח מחקר**. תל-אביב: ארגון נוער גאה.
- Ouellett, L. M. (1996). **Systemic Pathways for Social Transformation: School Change, Multicultural Organization Development, Multicultural Education, and LGBT Youth**. *Journal of Gay, Lesbian, and Bisexual Identity* 1 (October): 273–294.
- Pizmony-Levy, Oren, Avner Rogel, and Guy Shilo. (2019). **Pride and the true colors of the holy land: school climate for lesbian, gay, bisexual, and transgender students in Israel**. *International Journal of Educational Development* 70 (October): 102082.
- Pizmony-Levy, Oren., and Joseph G. Kosciw. (2016). **School Climate and the experience of LGBT students: A comparison of the United States and Israel**. *Journal of LGBT Youth* 13 (April): 46-66.
- Russell, Stephen, T., and Stacey S. Horn, eds. (2017). **Sexual Orientation, Gender Identity, and Schooling: The Nexus of Research, Practice, and Policy**. New York: Oxford University Press.
- Style, E. (1988). **Curriculum as Window & Mirror. Listening for All Voices: Gender Balancing the School Curriculum**. Summit, NJ: Oak Knoll School.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2016). **Call for Action by Ministers Inclusive and equitable education for all learners in an environment free from discrimination and violence**. Paris: UNESCO.